Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 6

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 126 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G‘afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlanitirish asoslari ... 16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda ... 20
Muxiddin Kalonov

"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish ... 24
Muhammadiyeva Maftuna

Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati ... 27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash ... 31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Перспективы развития средств размещений в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана ... 40
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari ... 49
Toyirov Yunus Alamovich

Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari ... 55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich

Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish ... 62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati ... 67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich

Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi ... 71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich

Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari ... 76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li

Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya ... 81
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar ... 86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari ... 93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari ... 97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov

Sociological Assessment of Migration Processes ... 102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli

Current issues of business management in the context of digitalization of the economy ... 112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich

Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ ... 118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли

SAVDO KORXONALARI BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI

Q. J. Mirzayev
I.f.d., SamISI Raqamli iqtisodiyot kafedrasi mudiri, professor

Sh. M. Islomov
I.f.n., SamISI Iqtisodiyot fakulteti dekani

Annotatsiya: Respublikamiz iqtisodiyotini jadal rivojlantirishda savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish muhim hisoblanadi. Mazkur maqolada savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirishning imkoniyatlari sifatida boshqaruv maqsadlari shajarasini tizmilashtirish, boshqaruv tamoyillari ijrosini tizimli ketma-ketlikda tashkil etish, shuningdek, boshqaruvning chiziqli, divizion usullaridan foydalanish yo‘llari ilmiy asoslanilgan.

Kalit so‘zlar: Savdo, savdo korxonalari, boshqaruv, boshqaruv samaradorligi, sifat, boshqaruv usullari va boshqaruv tamoyillari.

Abstract: In the conditions of intensive development of the economy of our republic, it is important to increase the efficiency of management of trading enterprises. This article scientifically substantiates methods of systematization and management goals, scientifically based organization of implementation of management principles, as well as methods of using linear, divisional management methods as opportunities to increase the management efficiency of trading enterprises.

Key words: Trade, trading enterprises, management, management efficiency, quality, management methods and management principles.

Аннотация: В условиях интенсивного развития экономики нашей республики важно повышать эффективность управления торговыми предприятиями. В данной статье научно обоснованы способы систематизации и целей управления, ноучно-обоснованный организации реализации принципов управления, а также способы использования линейных, дивизиональных методов управления как возможностей повышения эффективности управления торговых предприятий.

Ключевые слова: Торговля, торговые предприятия, менеджмент, эффективность управления, качество, методы управления и принципы управления.

KIRISH

Respublikamiz xizmat ko'rsatish sohalarida savdo xizmatlari salmoqli o'rinni egallab, taraqqiyotida savdo korxonalari va uning boshqaruv faoliyatini samarali tashkil etish muhim hisoblanadi.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan tasdiqlangan "O'zbekiston–2030" strategiyasiga ko'ra "Hududlarda xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish"[1], ayniqsa "o'rta va yirik shahar markazlarida... 36 mingta savdo va servis obyektlarini tashkil etish. "Yangi O'zbekiston" massivlarida va halqaro avtomobil yo'llari bo'yida 6 mingta savdo va servis obyektlarini qurish. Yetakchi loyiha tashkilotlarini jalb qilib bozorlarni zamonaviy, qulay, barcha xavfsizlik talablariga javob beradigan savdo komplekslariga aylantirish"[2] vazifasi belgilangan.

ADABIYOTLARGA SHARH

Iqtisodiyotni turli korxona va tashkilotlarida boshqaruv samaradorligiga erishish muhim ahamiyat kasb etib, ayniqsa, o'ziga xos tarixiy-iqtisodiy rivojlanish jixatalari bilan farq qiluvchi savdo sohasi korxonalari boshqaruv samaradorligi masalasi bir qator soha olimlari va mutaxasislari tomonidan o'rganilib, o'z fikr va mulohazalarini bayon qilgan. Bu borada jahonning yetakchi olimlaridan F.Kotler[3], A.M.Fridman[4] alohida o'z fikr va qarashlarini bayon qilgan.

Shuningdek, bu borada respublikamiz olimlaridan B.A.Abdukarimov, M.Q.Pardayev[5], I.Ivatov[6], Q.J.Mirzayev[7] va boshqalar aloxida ilmiy fikrlarini bildirgan.

Yuqorida bayon qilingan olimlarning fikrlaridan kelib chiqib, savdo korxonalarini alohida boshqaruv subyekti sifatida chuqur o'rganish iqtisodiyotimiz taraqqiyoti uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlarni ochib berishligi asoslanilgan.

Foydalanilgan tadqiqot usullari. Mazkur maqolani bayon qilishda ilmiy bilishning bir qator uslub va uslubiyatidan foydalanilgan bo'lib ulardan analiz va sintez, induksiya-deduksiya, tizimli tahlil, mantiqiy yondashuv kabi usullar ishning ilmiy mohiyatini ochib berishga yordam qilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Savdo korxonalar faoliyatini samarali tashkil etish, eng avvalo boshqaruv samaradorligiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Savdo korxonalarini samarali boshqarish jarayoninini birinchi navbatda shu korxonani boshqaruv usullari va tamoyillariga qanchalik asoslanganligi bilan belgilanadi. Bunda savdo korxonasining boshqaruv samaradorligiga erishish muvaffaqqiyati quyidagilarda ya'ni, boshqaruvning ijtimoiy ahamiyati, boshqaruv jarayonida yetishtirilgan mahsulotning nafliligi, iste'molchilar va bozorlar haqida ma'lumotlarning yetarliligi, savdo texnologiyasi, tashkilotning tovar bilan bog'liq konsepsiyasi, imidji va boshqa shu kabilar muhim ahamiyat kasb etadi.

Savdo korxonasi samaradli boshqaruvining birinchi sharti bu qo'yilgan boshqaruv maqsadini to'g'ri ijrosini ta'minlashdan iborat. Ta'kidlash joizki, savdo korxonalaring boshqarishda to'g'ri va eng muhimi erishish mumkin bo'lgan maqsadlarini qo'yish uning qisqa va uzoq muddatda muvaffaqiyat qozonishida asosiy rolni o'ynaydi. Bunda avvalambor korxona o'z oldiga bitta bosh maqsad va shu asosda boshqa maqsadlarni qo'yadi. Tadqiqotlarimiz natijasiga ko'ra savdo korxonasini boshqarishda quyidagi asosiy maqsadlarini belgilab olish lozim yuqori samara beradi (1-rasm). Bunda savdo korxonasining asosiy maqsadlari tijoriy, iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlarga bo'lingan. Savdo korxonasining tijoriy maqsadlari sifatida mahsulotlarga talabni o'rganish, hamda tovar zaxiralarini shakllantirish va boshqarish, reklama va savdoni boshqarishni samarali tashkil etishni keltirish mumkin. Iqtisodiy maqsadlarda savdoda asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarni rejalashtirishva bajarilishini nazorat qilish, mehnat resurslarini boshqarish va ularga ish haqini belgilash hamda xo'jalik faoliyati natijalari hisobini samarali tashkil etish aks etadi. Ijtimoiy maqsadlari malakali kadrlarni tayorlash va ishlarni taqsimlash, tanlangan kadrlarni korxona falsafasi va bosh maqsadiga mos holda tarbiyalash hamda shu orqali boshqaruv

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston–2030" strategiyasi. "Xalq so'zi" gazetasi, 2023-yil 12-sentyabr.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston–2030" strategiyasi. "Xalq so'zi" gazetasi, 2023-yil 12-sentyabr.

3 Котлер Ф. Основа маркетинга. – М. Экономика, 1990. –660 с.

4 Фридман А.М. Экономика предприятий торговли и питания потрибителского обшества. Учебник. –М. "Дишков и К". –2003. –628 с.

5 Pardayev M.Q. Xizmatlarning ijtimoiy-iqtisodiy tabiati va uning rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari. (Nazariy jixatalar) //Servis. –Samarqand. –2009. –№1. –S. 38-46.

6 Ivatov I. Savdoda marketing faoliyati. Monografiya. –T.: TGEU, 2004 – 104s.

7 Mirzayev Q., Shavqiyev E., Janzaqov B. Innovatsion iqtisodiyot. O'quv qo'llanm. –T.: "Innovatsion rivojlanish matbaa uyi", 2020. –298 b.

tizimini samarali yo‘lga qo‘yishni qamrab oladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki yuqorida keltirilgan maqsadlarni tizimli amalga oshirish orqali korxonaning bosh maqsadi asosida samarali faoliyat yuritishga va natijada bosh-qaruv samadorligiga erishiladi.

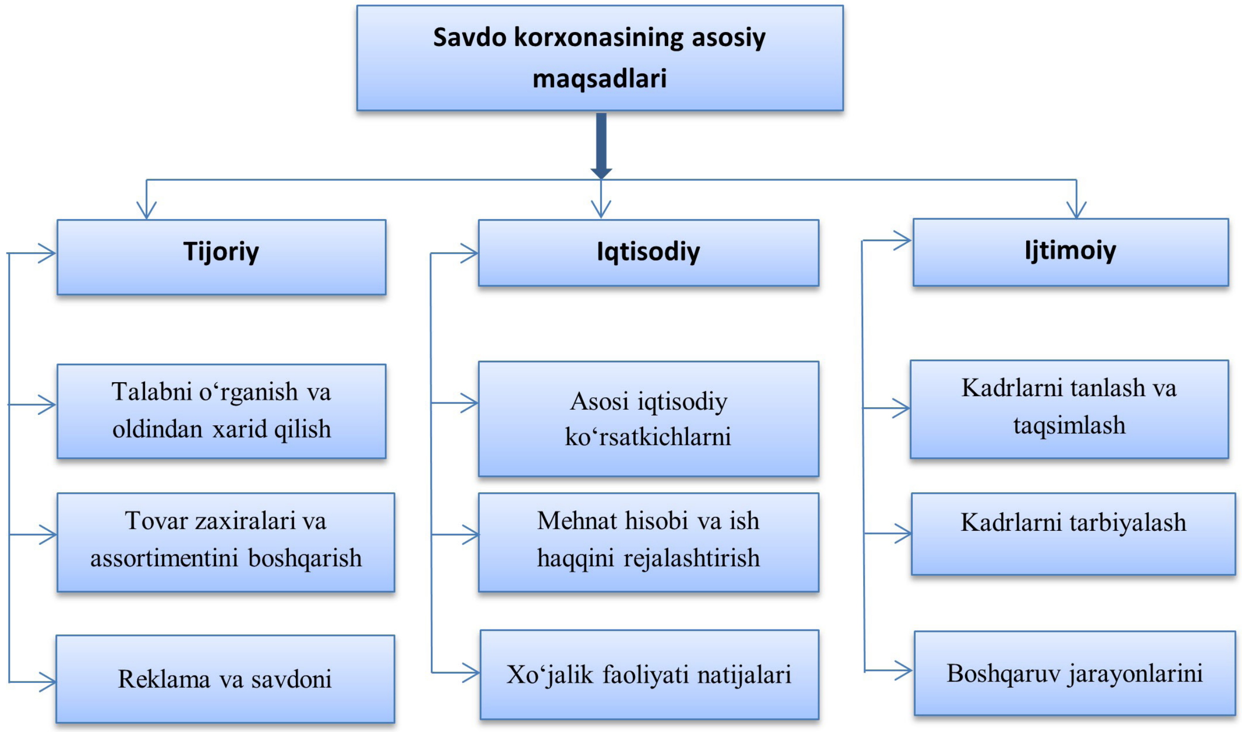

1-rasm: Savdo korxonasining maqsadlar bo‘yicha turlari (shajarasi)

Savdo korxonalarida boshqaruv samaradorligiga erishish jarayonida rahbariyat amalga oshiradigan vazi-falarni to‘g‘ri belgilash natijadorlikka olib keladi.

Bunda boshqaruv vazifalari quyidagi ketma-ketlikda bo‘lishi kerak:

- Maqsadlarni ishlab chiqish va rejalashtirish;
- Savdo korxonalari faoliyatini yo‘lga qo‘yish, xodimlar ishini tashkil etish va tashqi aloqalarni o‘rnatish;
- Savdoda xodimlar mehnati natijalarini tahlil qilish va faol xodimlarni rag‘batlantirish;
- Savdo korxonasining moliyaviy ko‘rsatkichlarini tahlil qilish hamda xodimlar faoliyatini nazorat qilish;
- Savdo korxonasi boshqaruv samaradorligini oshirib borishga erishish.

Yuqoridagi vazifalar boshqaruvda ma’lum bir davriy jarayonni o‘z ichiga oladi va bunda rahbariyat nazorati ostida korxonaning uzoq va qisqa muddatli rejalari tuziladi vaa keyingi bosqichda turli bo‘limlar faoliyati tizimli tashkillashtiriladi va xodimlar o‘z vazifalarni sidqidildan bajarishi uchun rahbariyat tomonidan rag‘batlantirib boriladi.

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligiga erishishda boshqaruv tamoyillari muhim iqtisodiy asos his-oblanadi. Savdo korxonalarini boshqarish jarayonida rahbariyat ma’lum tamoyillarga asoslanib ish olib boradi. Boshqaruv taomiyili deganda rahbarning boshqaruv qoidalari, uning boshqaruv vazifalari va qonuniyatlarini bajarish tartibi tushuniladi. Bunda boshqaruv tamoyillari quyidagilarga asoslanadi:

- Mehnat taqsimoti-ishchi kuchini qobiliyatiga qarab turli vazifalar bo‘yicha ixtisoslashtirishni yo‘lga qo‘yish.
- Boshqaruvchilik va ma’suliyat - rahbar har qanday vaziyatda xodimlar oldida va boshqa hamkorlar oldida ma’suliyatni bo‘yniga olishi lozim.
- Tartib-intizom - shartnomalarni vaqtida ijro etish, xodimlarning io‘dagi xulq atvorini qoidalar va nizomlar belgilab berish va nazorat qilish.

- Rahbariyatning birdamligi - bosh rahbariyatni oʻrta boʻgʻindagi rahbarlar doim qoʻllab quvvatlashi va barcha topshiriqlarni xodimlarga yetkazib turishlari lozim.
- Rahbar oʻz shaxsiy manfaatini korxona manfaatiga moslashtirishi lozim.
- Rahbar xodimlarni ragʻbatlantirishning adolatli tizimini ishlab chiqishi lozim.
- Xodimlarni boshqarish jarayonini takomillashtirib borish, xodimlarning ishdan boʻshash chastotasini tahlil qilish lozim. Agar ushbu koʻrsatkich boshqa korxonalardagiga nisbatan yuqori natijani qayd etayotgan boʻlsa, demak boshqaruvni oʻzgartirish lozim.

Savdo korxonalari yuqori samarali faoliyatini tashkil etishda ikki boshqaruv tuzilmasini qoʻllanilishi yuqori natijalarni beradi. Bularga chiziqli va divizional boshqaruv tuzilmalari kiradi. Chiziqli boshqaruv tuzilmasi an’anaviy boshqaruv tuzilmasi deb ham ataladi. Ya’ni bunda korxonada boshqaruv qarorlari yuqoridan pastga qarab qabul qilinadi. Har bir boʻlim oʻziga biriktirilgan vazifalarni lavozim iyerarxiyasiga boʻysungan holda bajaradi. Masalan, savdo korxonalarida marketing boʻlimida ma’suliyatni boʻlim boshligʻi toʻliq boʻyniga oladi va oʻz xodimlariga yuqoridan kelgan maqsadlarga muvofiq tarzda topshiriqlar beradi. Ushbu chiziqli boshqaruv tuzilmasining ustunliklari va kamchiliklari quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval: Savdo korxonalari samaradorligini baholashda chiziqli boshqaruv tuzilmasining ustunliklari va kamchiliklari

Chiziqli boshqaruv tuzilmasining ustunliklari	Chiziqli boshqaruv tuzilmasining kamchiliklari
Boʻlimlar oʻrtasida bogʻliqlikning soddaligi	Strategik rejalashtirish boʻgʻinlarining mavjud emasligi
Bir kishi tomonidan butun korxona jarayonlarining boshqarilishi	Har bir boʻlimda operativ vazifalarning strategik vazifalardan ustun kelishi.
	Muammoni yechishda ma’suliyatni boshqa boʻlimlarga tashlash
	Oʻzgarayotgan bozor talablariga moslashishdagi muammolar
	Boʻlimlarning samaradorligini oʻlchashda ularning turli vazifalaridan kelib chiqib baholashda yagona shkalaga keltirishda qiyinchiliklar
Korxona rahbarlari tomonidan berilgan buyruqlarning boʻysunuvchi boʻlimlar tomonidan tez qabul qilinishi va amalga oshirilishi	Ishchilar va bosh rahbariyat oʻrtasida koʻp pogʻonali boshqaruvning mavjudligi boshqaruv jarayonlarining samaradorligini kamaytiradi
	Korxona natijalarining bosh rahbariyatning qobiliyatiga va izlanuvchanligi kuchli bogʻlanganligi

Bugungi kunda chiziqli boshqaruv tuzilmasi kichik va oʻrta hajmagi korxonalarda koʻproq qoʻllanadi. Ushbu turdagi boshqaruv transmilliy korporatsiyalar uchun samarali hisoblanmaydi. Yirik savdo korxonalarda asosan divizional boshqaruv tuzilmasi asosida faoliyati yoʻlga qoʻyiladi. Divizional boshqaruv tuzilmasida korxonaning alohida bir boʻlimi rahbarlari mustaqil qarorlarni qabul qilib, oʻsha berilgan boʻlimning strategik rivojlanishini mustaqil hal qiladi, mustaqil boshqaruvni amalga oshiradi va buxgalteriya hisobini yuritadi. Divizional boshqaruv tuzulmasi-korxona boshqaruvida uning boshqaruv funksiyasini alohida ishlab chiqarish (xizmat koʻrsatish) yoʻnalishlari boʻyicha taqsimlash imkoniyatini yaratib, kompaniyaning umumiy boshqaruvga xizmat qiladi. Buning uchun avvalambor savdo korxonasi korporatsiya darajasiga chiqishi, ya’ni uni boshqaruvni bir kishi bajarishi imkonsiz boʻlgan xolatlardagina qoʻllash maqsadga muvofiq. Divizional boshqaruv jarayonida korxonaning bosh rahbariyati har bir boʻlimlar uchun strategik qarorlar qabul qilishdan ozod boʻladi. Har bir boʻlim boshligʻi oʻzining boʻlimida xoʻjalik faoliyati, marketing, kadrlar masalasida toʻliq mustaqil qarorlar qabul qiladi. Shu bilan birga, boʻlimning moliyaviy natijalari boʻyicha ma’suliyatni ham boʻlim boshligʻi toʻliq boʻyniga oladi. Bosh rahbariyat esa boʻlimlarni zarur hollarda moliyaviy va mehnat resurslari bilan ta’minlaydi. Boʻlimlarning moliyaviy natijalarini monitoring olib boradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, boshqaruv samaradorligiga erishishda yirik savdo korxonalar (korparsiyalar) uchun divizion boshqaruv tuzulmasi ijobiy samara beradi.

Bugungi kunda savdo korxonalari tobora koʻproq raqamlashgan tizimlar yordamida ishlab chiqarishni tashkil etishga intilishmoqda. Ushbu intilishning eng katta sababi bu shubhasiz yuqori samaradorlikning ta’minlanishi hisoblanadi. Raqamlashgan savdo tizimiga “Sun’iy intellekt”, blokcheyn, big data kabi texnologiyalarni joriy etish savdo korxonalarida inson mehnatidan foydalanishni keskin kamaytirib savdoda boshqaruv xarajatlarining pasayishiga bunda eng muhimi sifatsiz tovarlarni sotuvdan chiqarib yuborilishiga olib keladi. Mazkur holat savdo korxonalari oʻrtasida raqobat muhitini yaratib yuqori boshqaruv va marketing samaradorligini ta’minlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bugungi iqtisodiyotning jadal rivojlanayotgan sharoitda savdo korxonalarida boshqaruv samaradorligiga erishish quyidagi imkoniyatlarni vujudga kelitiradi.

Birinchidan, iste’molchilarni sifatli tovarlarni sotib olish imkoniyati yaratiladi.

Ikkinchidan, savdo sohasida ortiqcha boshqaruv xarajatlari tejaladi.

Uchinchidan, savdoda boshqaruv jarayonlari raqamlashtirish hisobiga inson mehnatidan foydalanish keskin kamayib, mehnat unumdorligi oshadi.

To‘rtinchidan, savdo korxonalarida umumiy xarajatlar hamda alohida olingan ishlab chiqarish, savdo va boshqa tashkil etish jarayonlari bilan bog‘liq xarajatlar kamayadi.

Beshinchidan, savdoda marketing samaradorligiga erishilib, savdo korxonasini yuqori foyda olishiga, iqtisodiy boshqaruv samaradorligiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:
1. Котлер Ф. Основа маркетинга. – М. Экономика, 1990. –660 с.
2. Фридман А.М. Экономика предприятий торговли и питания потрибителского общества. Учебник. –М. “Дишков и К”. – 2003 –628 с.
3. Pardayev M.Q. Xizmatlarning ijtimoiy-iqtisodiy tabiati va uning rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari. (Nazariy jixatalar) //Servis. –Samarqand. – 2009. –№1. –S. 38-46.
4. Ivatov I. Savdoda marketing faoliyati. Monografiya. –T.: TGEU, 2004. – 104 s.
5. Mirzayev Q., Shavqiyev E., Janzaqov B. Innovatsion iqtisodiyot. O‘quv qo‘llanm. –T.: “Innovatsion rivojlanish matbaa uyi”, 2020. –298 b.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.